

TEMIDA
Jun 2015, str. 59-78
ISSN: 1450-6637
DOI: 10.2298/TEM1502059D
Pregledni rad
Priljeno: 20.3.2015.
Odobreno za štampu: 2.7.2015.

Evidentiranje podataka o zločinima iz mržnje: preporuke međunarodnih tela i njihov značaj za Srbiju¹

MIRJANA DOKMANOVIĆ*

Prikupljanje podataka i vođenje zvanične jedinstvene evidencije krivičnih dela učinjenih iz mržnje doprinosi povećanju vidljivosti ovog oblika kriminaliteta i formulisanju efikasne politike suzbijanja diskriminacije, rasizma i netolerancije. Krajem 2012. godine Republika Srbija je uvela otežavajuću okolnost prilikom odmeravanja kazne za krivična dela motivisana mržnjom učinioca prema žrtvi zbog njene pripadnosti određenoj rasi i veroispovesti, nacionalne ili etničke pripadnosti, pola, seksualne orijentacije ili rodnog identiteta. Akcionim planom za sprovođenje Strategije prevencije i zaštite od diskriminacije (2014) predviđeno je da se jedinstvena evidencija o zločinima iz mržnje uspostavi do kraja 2016. godine. Predmet ovog rada je analiza značaja uspostavljanja ovakve evidencije iz perspektive ostvarivanja prava žrtava i predstavljanje aktivnosti i preporuka Agencije Evropske unije za osnovna prava (FRA) i Organizacije za evropsku bezbednost i saradnju (OEBS) radi unapređenja ove oblasti. Cilj rada je da se doprinese razvijanju metodologije evidentiranja krivičnih dela učinjenih iz mržnje u Republici Srbiji.

Ključne reči: zločin iz mržnje, otežavajuća okolnost pri odmeravanju kazne, evidentiranje kriminaliteta, Agencija Evropske unije za osnovna prava, OEBS.

¹ Pisanje rada je rezultat rada na projektu br. 179044 Razvoj metodologije evidentiranja kriminaliteta kao osnova efikasnih mera za njegovo suzbijanje i prevenciju koji finansira Ministarstvo, prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije, a implementira Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju Univerziteta u Beogradu. Rukovoditeljka projekta je prof. dr Vesna Nikolić-Ristanović.

* Dr Mirjana Dokmanović je vanredna profesorka na Fakultetu za evropske pravno-političke studije EDUCONS Univerziteta u Novom Sadu. E-mail: mirad@eunet.rs.

Uvod

Pod zločinom iz mržnje se podrazumeva oblik devijantnog ponašanja motivisanog predrasudom, netolerancijom ili mržnjom prema određenoj grupi čiji se član viktimizira (Nolan, Akiyama, Berhanu, 2002: 136; Cunneen, 2009: 132; Tripković, 2011: 39; OSCE, 2012a: 7; Barjaktarović, 2013: 250). Pojedini autori (Maroney, 1998: 564; Sibbit prema Gavrielides, 2011: 7) decidno nabrajaju osnove predrasuda koje navode vinovnike na nasilno ponašanje, kao što su rasa, boja kože, pol, rod, nacionalna ili etnička pripadnost, veroispovest, seksualna orijentacija, rodni identitet, invalidnost, uzrast i migrantski status. Agencija Evropske unije za osnovna prava (*European Union Fundamental Rights Agency – FRA*) definiše ova dela kao „nasilje i krivična dela motivisana rasizmom, ksenofobijom, verskom netolerancijom ili predrasudama na osnovu invaliditeta, seksualne orijentacije ili rodnog identiteta pojedinca“.² Prema YUCOM-u (2013: 2), to je krivično delo motivisano mržnjom prema nekome samo zato što je drugačiji.

Zločini iz mržnje se mogu ispoljiti u raznim formama, od zastrašivanja, zlostavljanja, fizičkog napada i uništavanja imovine, pa do ubistva. Iako se naziva zločinom *iz mržnje*, nije od bitnog značaja da vinovnik stvarno oseća mržnju prema žrtvi. U osnovi njegovog delovanja je, zapravo, predrasuda koju ima prema žrtvi kao pripadniku određene grupe ili zajednice. S obzirom na to da je uzrok vršenja ovakvih dela ono što predstavlja određena osoba, grupa ili njena imovina, počinitelj ne mora prema njoj da ima posebne osećaje (OSCE, 2012a: 7). Stoga je, prema Ćiriću (2011: 22), bolje govoriti o motivima i pobudama, a ne o mržnji. Za razliku od žrtava drugih oblika nasilja, žrtve zločina iz mržnje su viktimizirane upravo zbog nekog svog ličnog svojstva ili pretpostavljenog ličnog svojstva, kao što su nacionalna i etnička pripadnost, versko ubeđenje, rodni identitet i seksualna orijentacija. Počinitelj ne bi izvršio odnosno krivično delo ukoliko nije pretpostavljao da žrtva ima neko određeno lično svojstvo prema kojem ima negativan stav. Stoga, svako može da bude žrtva zločina iz mržnje, iako su to najčešće pripadnici manjinskih i marginalizovanih grupa u jednoj zajednici.

Saznanje da je viktimizirana zbog nekog svog ličnog svojstva ili pretpostavljenog ličnog svojstva negativno utiče na žrtvu. Ona na postojanje tog ličnog svojstva ne može uticati. Krivično delo je prema njoj učinjeno ciljano, a ne

² Dostupno na: <http://www.fra.europa.eu/en/theme/hate-crime>, stranici pristupljeno 10.1.2015.

nekim slučajem, što je izlaže riziku od dalje viktimizacije. Zbog toga žrtve često iskazuju razne simptome, kao što su ozbiljna trauma, depresija, sumnjičavost prema drugima, samooptuživanje, ulazak u izolaciju od društva, osećaj poniženja, straha, panike i slično. Njihova iskustva se razlikuju od iskustava žrtava drugih krivičnih dela. Pored toga, ova vrsta viktimizacije utiče ne samo na žrtve, već i na njihove porodice, bližu i dalju zajednicu (OSCE, 2009: 16; FRA, 2012: 17-23). Strah od viktimizacije se, stoga, širi među pripadnicima te zajednice ili licima koja imaju iste karakteristike kao žrtva, naročito ukoliko izostane adekvatno reagovanje države i žrtvi se ne omogući pristup pravdi. Pored toga, priznavanje zločina iz mržnje i prava žrtve nužno je radi ostvarivanja njenih drugih prava, kao što su pravo na razne oblike podrške, zdravstvenu pomoć i negu.

Krivična dela motivisana predrasudama su posebna po tome što učinilac šalje poruku žrtvi da nije poželjna u društvu kojem pripada i učinilac. Stoga se takva dela, po posledicama, razlikuju od ostalih krivičnih dela i time opravdavaju drugačiji pravni pristup (Maroney, 1998; Wang, 2002; OSCE, 2009: 15). S obzirom da se radi o teškom obliku diskriminacije koji uključuje i rasizam i ksenofobiju, suzbijanje zločina iz mržnje je predmet ne samo krivičnog zakonodavstva, već i antidiskriminacione legislative i politike.

Adekvatno reagovanje države na ovaj fenomen zahteva da policija, tužilaštvo i sud evidentiraju ovu okolnost, razotkrivajući postojanje određene predrasude počionioca koja ga je podstakla da izvrši odnosno krivično delo. Evropski sud za ljudska prava je, u jednom broju presuda, obavezao države da skinu masku sa motivacije koja leži u osnovi rasističkih krivičnih dela³. Sud je istakao izuzetan značaj razotkrivanja predrasuda kao motiva izvršenja krivičnih dela.

Da bi se formulisala i vodila efikasna politika suzbijanja i prevencije zločina iz mržnje, kao i da bi se obezbedilo da žrtve ostvaruju svoja prava, država mora imati jasnu sliku o rasprostranjenosti, uzrocima i posledicama ovog devijantnog ponašanja. Drugim rečima, država mora raspolagati verodostojnim i sveobuhvatnim podacima. Predmet ovog rada je analiza značaja uspostavljanja evidencije o zločinima iz mržnje iz perspektive ostvarivanja prava žrtava, te predstavljanje aktivnosti i preporuka FRA i Organizacije za evropsku bezbednost i saradnju (OEBS) radi unapređenja ove oblasti. Cilj rada je da se doprinese razvijanju metodologije evidentiranja krivičnih dela učinjenih iz mržnje u Republici Srbiji.

³ European Court of Human Rights (ECtHR) *Nachova and Others v. Bulgaria*, Nos. 43577/98 and 43579/98, 6 July 2005 and *Stoica v. Romania*, no. 42722/02.

Značaj evidentiranja zločina iz mržnje

Prikupljanje i evidentiranje objektivnih i verodostojnih podataka je neophodno radi formulisanja odgovarajućeg zakonodavstva, politika i mera. Podaci su potrebni i za informisanje javnosti o rasprostranjenosti i prirodi diskriminacije, rasizma i zločina iz mržnje, njihovim uzrocima i posledicama. Praksa pokazuje da motivi izvršenja takvih krivičnih dela često nisu istraženi i razobličeni (FRA, 2012: 27). Time stvarne pobude vinovnika tih dela ostaju nevidljive, počionici nekažnjeni ili neadekvatno kažnjeni, a žrtve uskraćene za svoja prava. Sveobuhvatni podaci su neophodni i kako bi se skrenula pažnja javnosti na stvarni stepen društvene opasnosti ovakvih krivičnih dela. Primer dobre prakse u ovom pogledu su Sjedinjene Američke Države zahvaljujući primeni tzv. Hate Crime Statistics Act⁴ i Nacionalnog programa za prikupljanje podataka o zločinima iz mržnje razvijenog od strane Federalnog istražnog biroa (Federal Bureau of Investigation – FBI). Navedeni Akt obavezuje državnog tužioca da prikuplja podatke o zločinima motivisanim rasnim, verskim, seksualnim i etničkim predrasudama, a dopunama Zakona iz 1994. godine i o zločinima iz mržnje protiv osoba sa invaliditetom⁵. Prikupljaju se podaci o tipu predrasude koja je motivisala na zločin (npr. antirasni), mestu izvršenja (npr. ulica, crkva, škola), vrsti krivičnog dela (npr. ubistvo, fizički napad, silovanje), rasnoj pripadnosti počinioca i žrtve. Sumirane podatke FBI redovno objavljuje u svom godišnjem izveštaju Hate Crime Statistics⁶, a na osnovu kojeg se mogu izvući zaključci, između ostalih, o najčešćim predrasudama koje motivišu na izvršenja ovih dela, karakteristikama počilaca i korelaciji rasprostranjenosti ovog kažnjivog dela sa rastom ili smanjivanjem kriminaliteta (Nolan, Akiyama, Berhanu, 2002: 147-149). Pored toga što je ovaj Zakon doprineo većoj vidljivosti i razumevanju zločina iz mržnje u javnosti, podstakao je formulisanje posebnih procedura za primenu zakona i programa prikupljanja podataka,

⁴ Hate Crime Statistics Act 1990 as Amended, 28 U.S.C. § 534, usvojen od strane Kongresa SAD 23. aprila 1990. godine. Opširnije videti: Nolan, Akiyama, Berhanu, 2002 i Ćirić, 2011.

⁵ SAD su, inače, donele čitav set različitih propisa protiv zločina iz mržnje sa prvenstvenim ciljem smanjivanja međurasnih napetosti u društvu. Dostupno na: <http://www.civilrights.org/hatecrimes/llchcpa/legislation>, stranici pristupljeno 7.5.2015.

⁶ Federal Bureau of Investigation. Dostupno na: <http://www.fbi.gov/news/stories/2014/december/latest-hate-crime-statistics-report-released/latest-hate-crime-statistics-report-released>, stranici pristupljeno 10.5.2015.

kao i stručno osposobljavanje profesionalaca da identifikuju, istražuju i pravilno reaguju na zločine iz mržnje (Nolan, Akiyama, Berhanu, 2002: 149-150).

FRA (2007: 4) takođe ističe da je baza podataka potrebna radi formulisanja i podržavanja implementacije politika suzbijanja diskriminacije, neravnopravnosti, društvenog isključivanja i socijalne nepravde; ona je korisna i za javni i privatni sektor kao sredstvo provere u kojoj meri su njihove unutrašnje politike pravične, efikasne i u skladu sa legislativom jednakih mogućnosti.

Evidentiranje zločina iz mržnje doprinosi razumevanju uzroka i posledica diskriminacije i nasilja zasnovanog na predrasudama, što je osnova za njihovu prevenciju i suzbijanje i zaštitu ljudskih prava svih građana na ravnopravnoj osnovi. Ovo je u skladu sa insistiranjem Evropskog suda za ljudska prava da prava garantovana Evropskom konvencijom o ljudskim pravima ne budu samo teoretska, već da postanu praktična i delotvorna.⁷ Sud, stoga, nalaže državama da preduzimaju odgovarajuće mere i eliminišu prepreke koje otežavaju ili onemogućuju žrtvama da zaštite i ostvare svoja garantovana prava.

OEBS ističe da je primer dobre prakse da se od sudova zahteva „da razmotre sve dokaze o postojanju predrasude kao motiva i da u spisu evidentiraju razloge za primenu ili neprimenu odredbi o uvećanju kazne. Na taj način se osigurava vođenje evidencije o procesu odlučivanja suda, te se stvaraju pretpostavke za upoznavanje organa za primenu zakona sa eventualnim postojanjem ranije počinjenih krivičnih dela. Takvo postupanje, takođe, može predstavljati način da se pažnja suda skrene na određeno pitanje, te da se žrtve uvere da je sud uzeo u razmatranje motiv počinjenog krivičnog dela“ (OSCE, 2009: 31).

Problematika evidentiranja zločina iz mržnje u Srbiji

Izmenama i dopunama Krivičnog zakonika iz decembra 2012. godine⁸ Republika Srbija je uvela posebnu okolnost prilikom odmeravanja kazne za krivična dela motivisana mržnjom, netrpeljivošću i predrasudama. Prema članu 54a Krivičnog zakonika, ukoliko je „krivično delo učinjeno iz mržnje zbog pripadnosti rasi i veroispovesti, nacionalne ili etničke pripadnosti, pola, seksualne orijentacije ili rodnog identiteta drugog lica, sud tu okolnost treba da

⁷ European Court of Human Rights (ECtHR) *Nachova and Others v. Bulgaria*, Nos. 43577/98 and 43579/98, 6 July 2005 and *Stoica v. Romania*, no. 42722/02.

⁸ Službeni glasnik RS, br. 85/05, 88/05 - ispravka, 107/05 - ispravka, 72/09, 111/09, 121/12, 104/13 i 108/14.

цени kao otežavajuću prilikom odmeravanja kazne, osim ako ona nije propisana kao obeležje krivičnog dela". Ovakva posebna okolnost za odmeravanje kazne uvedena je u cilju prevencije i suzbijanja nasilja zasnovanog na mržnji, netrpeljivosti i netoleranciji čije su žrtve najčešće pripadnice i pripadnici manjinskih i marginalizovanih grupa. Republika Srbija je time pozitivno odgovorila na Preporuku br. 1 Evropske komisije protiv rasizma i netolerancije (European Commission against Racism and Intolerance, 1996) koja nalaže državama članicama da se postaraju da se nacionalno krivično pravo izričito suprotstavlja rasizmu, ksenofobiji, antisemitizmu i netoleranciji. Ovim su ispoštovani i Zaključci Saveta Evropske unije o borbi protiv zločina iz mržnje u Evropskoj uniji od decembra 2013. godine (Council of the European Union, 2013). Ovakav potez zakonodavca ocenjen je kao napredak u oblasti antidiskriminacione legislative od strane Evropske komisije u njenom Izveštaju o napretku Republike Srbije za 2013. godinu (European Commission, 2013).

Država je ovim poslala poruku javnosti da neće tolerisati destruktivno ponašanje zasnovano na mržnji, netrpeljivosti i predrasudama, da će se počionici kazniti, a žrtve zaštititi. Pored toga, smatra se da će strožije sankcionisanje nasilnih dela motivisanih predrasudama dovesti do smanjivanja nasilja u društvu. Usvajanje strogih zakona u vezi krivičnih dela počinjenih iz mržnje ima i simboličan značaj, jer se njima štite pripadnici marginalizovanih zajednica (OSCE, 2009: 16).⁹

Da li je usvojeno zakonsko rešenje efikasno sredstvo za ostvarivanje navedenih ciljeva? Ukoliko se pokaže da nije, šta je potrebno menjati i na koji način? Imajući u vidu potrebu stalnog praćenja i periodične revizije legislative, naredni korak treba da bude uspostavljanje mehanizma merenja efikasnosti člana 54a KZ. To pretpostavlja uvođenje i primenu odgovarajuće jedinstvene i sveobuhvatne evidencije krivičnih dela motivisanih mržnjom, netrpeljivošću i predrasudama, uz jasno isticanje motiva izvršenja ovih dela. Bitno je razotkriti, evidentirati i učiniti vidljivim predrasudu koja je motivisala počinioca da izvrši odnosno krivično delo, jer je to osnova za primenu otežavajuće okolnosti prilikom odmeravanja kazne. Stoga se motiv mora jasno naznačiti i evidentirati u svim fazama istrage, procesuiranja i odmeravanja kazne počiniocu.

U Republici Srbiji incidente i slučajeve nasilja kojima se izaziva nacionalna, rasna i verska mržnja evidentiraju državni organi (policija, tužilaštvo, sudovi)

⁹ Ovim se ne isključuje činjenica da se krivična dela počinjena iz mržnje i netrpeljivosti mogu počiniti i protiv člana/članova većinske populacije.

i nezavisna tela (Poverenik za zaštitu ravnopravnosti, Zaštitnik građana, Pokrajinski ombudsman) (Strategija prevencije i zaštite od diskriminacije, t. 4.2.2.2¹⁰). Državni organi dostavljaju podatke o incidentima zločina iz mržnje OEBS-u koji objavljuje godišnje tematske izveštaje obuhvatajući sve države članice¹¹. Podatke prikupljaju i dostavljaju i organizacije civilnog društva.¹²

Međutim, još nije uvedena jedinstvena i sveobuhvatna evidencija o incidentima zločina iz mržnje koja bi dala uvid u broj podnetih krivičnih prijava, broj osuđenih lica, visinu odmerene kazne, raspon kazne predviđen zakonom, motiv izvršenja krivičnog dela, odnosno osnov/i zakonske zaštite kako to nabraja član 54a KZ (pripadnost rasi i veroispovesti, nacionalna ili etnička pripadnost, pol, seksualna orijentacija ili rodni identitet), kao i odgovarajuće podatke vezane za osuđenog i žrtvu/e, te o njihovim odnosima, a koji su relevantni za otkrivanje i razumevanje postojanja neke predrasude koja je počinioca podstakla da izvrši krivično delo.

Akcioni plan za primenu Strategije prevencije i zaštite od diskriminacije za period od 2014. do 2018. godine¹³ predviđa da se ovakva jedinstvena evidencija o zločinima iz mržnje zakonski uspostavi do kraja 2016. godine.¹⁴ Prema ovom dokumentu, bazu podataka će činiti podaci o „podnetim krivičnim prijavama povodom akata nasilja (i pretnji) izazvanih ličnim svojstvom, broju osuđenih lica i rasponu sankcija za izvršena krivična dela, kao i drugim izrečenim sankcijama u vezi sa aktima nasilja i netolerancije prema osetljivim društvenim grupama¹⁵, na osnovu prethodno slobodno datog pristanka lica, sa svrhom prevencije i suzbijanja akata nasilja, netolerancije i pretnji prema osetljivim

¹⁰ Službeni glasnik RS, br. 60/2013.

¹¹ Videti sumirane podatke o Srbiji u: OSCE/ODIHR, 2012: 127-128; OSCE/ODIHR, 2013: 127-128. Podaci su dostupni i na sajtu OEBS-a: <http://www.hatecrime.osce.org/serbia> za godine od 2009. do 2013.

¹² OSCE/ODIHR Hate Crime Reporting. Dostupno na: <http://www.hatecrime.osce.org/resources/ngos-and-civil-society-organizations-2013>, stranici pristupljeno 16.2.2015.

¹³ Vlada Republike Srbije (2014) Akcioni plan za primenu Strategije prevencije i zaštite od diskriminacije za period od 2014. do 2018. godine, usvojen 3.10.2014.

¹⁴ Jedan od zadataka Strategije prevencije i zaštite od diskriminacije odnosi se na „iskorenjivanje govora mržnje i akata fizičkog nasilja i uništavanja imovine lica/grupi lica s obzirom na njihovo lično svojstvo i privođenje pravdi učinilaca takvih akata i radnji“ (t. 3.2, st. 5).

¹⁵ Strategija prevencije i zaštite od diskriminacije konstatuje da su diskriminatorskom postupanju posebno izloženi pripadnici nacionalnih manjina, žene, LGBT osobe, osobe sa invaliditetom, starije osobe, deca, izbeglice, interno raseljena lica i druge ugrožene migrantske grupe i lica čije zdravstveno stanje ili verska pripadnost može biti osnov diskriminacije.

društvenim grupama u skladu sa načelom srazmernosti obrade“. Ova aktivnost je predviđena u okviru mere pod tačkom 3.2.2 Akcionog plana: „Suzbiti akte nasilja, netolerancije i pretnje prema osetljivim društvenim grupama sprovođenjem efikasnih istraga i preduzimanjem mera krivično-pravne i drugih oblika zaštite i vođenje evidencije“. Kao glavni realizatori ove mere imenovani su Ministarstvo pravde i Ministarstvo unutrašnjih poslova, uz učešće Visokog saveta sudstva, Vrhovnog kasacionog suda, sudova, Državnog veća tužilaštva, Republičkog javnog tužilaštva, udruženja sudija i tužilaca i organizacija civilnog društva. Navedena aktivnost je povezana sa Akcionim planom u okviru pregovora Republike Srbije o pridruživanju EU za Poglavlje 23.

Vođenje evidencije je potrebno i radi obezbeđenja podataka neophodnih za periodično izveštavanje o radu pravosudnih organa, tužilaštava i policije, kao i o izveštavanju države Komitetu UN o eliminaciji svih oblika rasne diskriminacije, Evropskom komitetu za rasizam i toleranciju, OEBS-u i Evropskoj komisiji o napretku Srbije u pogledu primene antidiskriminacionih politika i adekvatnog suzbijanja zločina iz mržnje.¹⁶

U nastavku rada dat je rezime stanja u ovoj oblasti u Evropskoj uniji i predstavljene su preporuke FRA i OEBS koje su ova međunarodna tela uputila državama članicama radi unapređenja evidentiranja podataka o zločinima iz mržnje, a koje mogu da posluže Republici Srbiji kao smernica u izradi jedinstvene evidencije u ovoj oblasti.

Istraživanje FRA o raspoloživim zvaničnim podacima u državama članicama EU

Jedan od zadataka FRA, formiranog 2007 godine¹⁷ kao sukcesora Evropskog centra za monitoring rasizma i ksenofobije (European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia – EUMC), je da razvija metode i standarde radi

¹⁶ Izveštavanje o ovoj problematici navedeno je u merama protiv rasizma i ksenofobije i u Nacrtu akcionog plana Republike Srbije za Poglavlje 23 u procesu pridruživanja Evropskoj uniji. Dokument je dostupan na: <http://www.mpravde.gov.rs/tekst/7715/drugi-nacrt-akcionog-plana-za-poglavlje-23.php>, stranici pristupljeno 24.1.2015.

¹⁷ (EC) No 168/2007 of 15 February 2007. EN L 53/4, Official Journal of the European Union 22.2.2007. FRA je jedna od decentralizovanih agencija EU sa specifičnim zadatkom pružanja nezavisnih stručnih saveta institucijama i državama članicama EU o sprovođenju EU legislative u pogledu pitanja vezanih za ljudska prava. Osnovni cilj FRA je da podržava članice EU u poštovanju ljudskih prava prilikom formulisanja mera i politika. Opširnije videti na:

poboljšanja uporedivosti, objektivnosti i verodostojnosti podataka na nivou EU, u saradnji sa Komisijom EU i državama članicama. Od svog osnivanja, FRA radi na reviziji metodologija prikupljanja podataka i istraživanja u skladu sa specifičnim potrebama EU. FRA je nastavila da radi na pitanjima rasizma i ksenofobije, s tim da je proširila delokrug prikupljanja podataka na druge oblasti osnovnih ljudskih prava i na širi opseg osnova diskriminacije, sve sa ciljem unapređenja prikupljanja i evidentiranja objektivnih, verodostojnih i uporedivih podataka (FRA, 2007). Delatnost FRA je usmerena, između ostalog, i na zločin iz mržnje.¹⁸

Sve države članice EU sankcionišu zločin iz mržnje, no njihov odgovor na ovu problematiku nije jednoobrazan. Okvirna odluka Saveta EU 2008/913/JHA od 28. novembra 2008. godine o suzbijanju određenih oblika i izražavanja rasizma i ksenofobije putem odredbi krivičnog prava¹⁹ dozvoljava ovu raznovrsnost, ostavljajući otvorene mogućnosti zakonodavcu kako će regulisati zločin iz mržnje.

I pored evidentnih napora koje države članice EU čine radi suzbijanja diskriminacije i netolerancije, uključujući zločin iz mržnje, raspoloživi indikatori pokazuju da se situacija ne popravlja. Naprotiv, poslednjih godina su sve češća kršenja ljudskih prava građana u EU putem verbalnih i fizičkih napada, pa čak i ubistava, motivisanih predrasudama (FRA, 2012: 3). Suzbijanje takvog oblika nasilja zahteva povećanje njihove vidljivosti i kažnjavanje počilaca. Trenutno, većina država u EU tome ne posvećuje dovoljnu pažnju.

Polazeći od ovakve ocene i insistirajući na odgovornosti država da efikasno štite osnovna ljudska prava, FRA (2012) je sprovela istraživanje u 27 država članica EU o merama koje preduzimaju radi povećanja vidljivosti zločina iz mržnje i sankcionisanja počilaca. FRA ističe da žrtve i počinioci zločina iz mržnje potiču iz svih slojeva raznovrsne evropske zajednice. Nasuprot uvreženom mišljenju da počinioci nasilnih dela zasnovanih na predrasudama uglavnom pripadaju ekstremističkim grupama, ovakvo ponašanje se javlja širom društva. Samim tim, fokusiranje na ekstremiste dovodi do toga da „svakodnevni“ oblici predrasuda i zlostavljanja, primera radi, osoba sa invaliditetom, ostaju nevidljivi, te da država na njih ne reaguje (FRA, 2012: 3; OSCE/ODIHR,

<http://www.fra.europa.eu/en/about-fra>, stranici pristupljeno 17.12.2014. Republika Srbija je podnela zahtev za status posmatrača u FRA.

¹⁸ Videti: <http://www.fra.europa.eu/en/theme/hate-crime>, stranici pristupljeno 10.1.2015.

¹⁹ Council Framework Decision 2008/913/JHA of 28 November 2008 on Combating Certain Forms and Expressions of Racism and Xenophobia by Means of Criminal Law.

2013: 6). Većina žrtava i svedoka takvog nasilja motivisanih predrasudama, stoga, ne prijavljuje te slučajeve. Počinioci ostaju nekažnjeni i time ohrabreni da nastave sa takvim ponašanjem.

Istraživanje FRA je pokazalo da se mehanizmi prikupljanja i evidentiranja podataka²⁰ u državama članicama EU mogu razvrstati u tri kategorije, shodno njihovom opsegu i transparentnosti (FRA, 2012: 8, 36):

- 1) Podaci su ograničeni; evidentira se malo slučajeva, s obzirom da se zvanična evidencija o zločinima iz mržnje vodi samo na osnovu nekoliko predrasuda koje su motivisale zločin, kao što su to, na primer, rasizam i ksenofobija; podaci se obično ne objavljuju (Bugarska, Kipar, Estonija, Grčka, Mađarska, Irska, Italija, Letonija, Luksemburg, Malta, Portugalija, Španija, Slovenija);
- 2) Podaci su dobri; evidentira se širok opseg motiva zasnovanih na predrasudama, po pravilu, podaci se objavljuju (Austrija, Belgija, Češka, Danska, Francuska, Nemačka, Litvanija, Poljska, Slovačka²¹);
- 3) Podaci su sveobuhvatni i redovno se objavljuju, evidentira se širok opseg motiva zasnovanih na predrasudama, vrste krivičnih dela i karakteristike slučajeva (Finska, Holandija, Švedska i Velika Britanija). Međutim, čak i među državama u ovoj grupi postoje određene razlike. Jedino Holandija evidentira podatke o zločinu iz mržnje po svim osnovama diskriminacije (rasizam i ksenofobija, antisemitizam, seksualna orijentacija, ekstremizam, verska netolerancija, islamofobija, anti-romsko raspoloženje, invaliditet, rodni identitet i drugi oblici) (FRA, 2012: 9).

Sumirano, na nivou EU zvanični podaci se najčešće vode za krivična dela vezana za rasizam i ksenofobiju (25 država članica EU), antisemitizam (12 država), krivična dela motivisana žrtvinom seksualnom orijentacijom (8 država), krivična dela motivisana ekstremizmom (7 država), religijskom netrpeljivošću (7 država) i islamofobijom (6 država). Svega četiri države članice EU vode zvaničnu evidenciju o zločinima motivisanim nečijim rodnim identitetom, pripadnošću romskom etnicitetu ili zbog invaliditeta (FRA, 2012: 9, 31).

²⁰ Pod „zvaničnim podacima“ ovaj Izveštaj podrazumeva podatke koje prikupljaju sudovi, tužilaštva, policija i relevantna ministarstva. Zvanični izvori podataka su bili i kaznene ustanove, nacionalni statistički zavodi, nacionalna tela za ravnopravnost i nacionalni instituti ljudskih prava.

²¹ U slučaju Rumunije nisu nađeni nikakvi podaci o prikupljanju podataka o zločinu iz mržnje.

Na osnovu ovog istraživanja, FRA zaključuje da među članicama EU postoje značajne razlike u pogledu prikupljanja i evidentiranja podataka koji se odnose na zločin iz mržnje. Iz tog razloga podaci nisu uporedivi. Zbog njihove nepotpunosti, nije moguće ustanoviti pravo stanje stvari u pogledu rasprostranjenosti, obima i motiva zločina iz mržnje, kao ni u pogledu žrtava i počilaca tih dela. Bilo bi pogrešno zaključiti da je zločin iz mržnje rasprostranjeniji u državama koje beleže visok broj predrasudama motivisanih krivičnih dela. Jednostavno, radi se o tome da te države prilježnije reaguju na takva dela i vode o njima evidenciju, za razliku od onih država koje prikazuju mali broj ovakvih incidenata. Ove potonje države, zapravo, propuštaju da ispunjavaju obavezu razotkrivanja i reagovanja na zločin iz mržnje. Samim tim, žrtve takvih krivičnih dela imaju otežan pristup pravdi i zaštiti svojih prava, a time su smanjene mogućnosti pravosudnog sistema da goni počinioca.

FRA je detektovala nekoliko osnovnih problema koji otežavaju državama članicama EU da prikupljaju i evidentiraju podatke o zločinu iz mržnje. Ti problemi se odnose na prirodu podataka koji se prikupljaju; vremenski okvir evidentiranja; periodične promene u mehanizmima prikupljanja podataka; promene zakona koje utiču na prikupljanje podataka; društveno-istorijski kontekst i stepen efikasnog odgovora države na zločin iz mržnje (FRA, 2012: 10).

Osnovni zaključak ove analize je da se opseg prikupljanja zvaničnih podataka u većini država članica EU mora proširiti iz tri razloga: radi povećanja vidljivosti zločina iz mržnje, omogućavanja žrtvama da traže zaštitu, te radi kažnjavanja počinioca i osiguranja da država efikasno reaguje na zločin iz mržnje kao kršenje osnovnih ljudskih prava.

OEBS i evidentiranje podataka o zločinu iz mržnje

Od 2009. godine, Kancelarija OEBS-a za demokratske institucije i ljudska prava (*OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights – ODIHR*) prikuplja od država članica statističke i druge podatke o zločinu iz mržnje i objavljuje ih na svom sajtu²² na Međunarodni dan tolerancije (16. novembar). Pored državnih organa, podatke i informacije dostavlja nevladine organiza-

²² OSCE/ODIHR Hate Crime Reporting. Dostupno na: <http://www.hatecrime.osce.org/what-do-we-know> i <http://hatecrime.osce.org/what-do-we-know/our-mandate>, stranicama pristupljeno 24.1.2015. Informacije vezane za Republiku Srbiju su dostupne na sajtu: <http://hatecrime.osce.org/serbia?year=2013>, stranici pristupljeno 24.1.2015.

cije, a OSCE/ODIHR ih prikuplja i od međuvladinih organizacija i tela kao što su Savet UN za ljudska prava, Komitet UN za eliminaciju rasne diskriminacije, FRA i Evropska komisija protiv rasizma i netolerancije.²³

Pored toga, od 2006. godine, OSCE/ODIHR publikuje godišnje izveštaje o slučajevima zločina iz mržnje i odgovorima država (OSCE/ODIHR, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012), koji sadrže, između ostalog, preporuke državama za unapređenje prikupljanja podataka, zakonodavstva, rada istražnih i pravosudnih organa i saradnje sa civilnim društvom. U tom smislu, Republika Srbija takođe saraduje sa OEBS-om i dostavlja raspoložive podatke (OSCE/ODIHR, 2012: 127-128; OSCE/ODIHR, 2013: 127-128).

Preporuke međuvladinih tela u cilju unapređenja evidentiranja zločina iz mržnje

Preporuke FRA

Na osnovu analize praksi i metodologija evidentiranja podataka o zločinu iz mržnje 27 država članica EU, FRA (2012: 11) im je uputila nekoliko stručnih mišljenja za unapređenje te delatnosti. FRA je pozvala države članice EU da priznaju žrtve zločina iz mržnje, obezbede efikasnu istragu i gonjenje, kazne počiniocima i povećaju vidljivost ovih dela. Osnovna je premisa da države članice EU treba da preduzmu sveobuhvatne mere i politike kako bi zaštitili ljudska prava svih koji žive u EU. Stoga su mišljenja, zaključci i preporuke FRA relevantni i za Republiku Srbiju u procesu pridruživanja EU.

a) Priznavanje žrtava

Žrtve i svedoci zločina iz mržnje se moraju ohrabriti da prijavljuju takva dela, a to se postiže povećanjem njihovog poverenja u krivičnopravni sistem, pravosuđe i organe gonjenja. Podsećajući na obavezu poštovanja člana 14 Evropske konvencije o ljudskim pravima²⁴ i člana 21 Povelje EU o osnovnim

²³ OSCE/ODIHR Hate Crime Reporting, dostupno na: <http://www.hatecrime.osce.org/what-do-we-know/our-methodology>, stranici pristupljeno 24.1.2015.

²⁴ Council of Europe, European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, as amended by Protocols Nos. 11 and 14, 4 November 1950, ETS 5.

pravima²⁵, FRA ističe da krivičnopravne odredbe koje se odnose na zločin iz mržnje moraju ravnopravno tretirati sve osnove diskriminacije.

Zakoni treba da obavezuju na prikupljanje i objavljivanje podataka o zločinu iz mržnje. Ovi podaci ne smeju dopustiti identifikaciju pojedinaca, već treba da se prikazuju kao statistika. Ova statistika treba da sadrži, kao minimum, broj prijavljenih i zabeleženih slučajeva, broj presuda, osnov po kojima su ova krivična dela utvrđena kao diskriminatorna i krivične sankcije izrečene počiniocima.

U slučaju da veruju da javni tužilac ili sud nije odgovarajuće reagovao na zločin iz mržnje, žrtve treba da imaju pristup pravnim lekovima kako bi ostvarile svoja prava na osnovu člana 14 Evropske konvencije o ljudskim pravima.

Ovakva rešenja, po mišljenju FRA, doprinose priznavanju žrtava zločina iz mržnje u skladu sa obavezama država članica EU da razotkriju motive ovakvih krivičnih dela, a na osnovu precedentnog prava Evropskog suda za ljudska prava.

b) Obezbeđenje efikasne istrage i gonjenja

U toku istrage, gonjenja i procesuiranja krivičnih dela policija, sudovi i tužilaštva moraju obratiti pažnju na svaku indikaciju koja ukazuje da je neka predrasuda bila motiv izvršenja krivičnog dela. Detalji o takvim slučajevima se moraju beležiti kako bi se identifikovalo postojanje neke određene predrasude.

c) Kažnjavanje počilaca

Zakonodavac treba da razmotri model strožijeg kažnjavanja u slučaju zločina iz mržnje. Sudovi treba da javno objave da je predrasuda bila okidač za izvršenje odnosnog krivičnog dela, te da jasno obrazlože da je upravo to dovelo do strože kazne.

d) Učiniti zločin iz mržnje vidljivim

Gde god je to moguće po domaćem zakonodavstvu, podaci o zločinu iz mržnje trebalo bi da budu razvrstani po polu, uzrastu i drugim karakteristikama učinilaca i žrtava, radi boljeg razumevanja obrasca viktimizacije i izvrše-

²⁵ Charter of Fundamental Rights of the European Union, Official Journal of the European Communities, 2000/C 364/01.

nja dela. Zvanični statistički podaci treba da se dopune anketama o viktimizaciji koje doprinose boljoj vidljivosti prirode i opsega neprijavljenih slučajeva, iskustava žrtava sa policijom, tužilaštvom i sudovima, razlozima neprijavljivanja zločina iz mržnje i svesti žrtava o svojim pravima.

Preporuke OEBS-a

Godišnji izveštaji OSCE/ODIHR o zločinu iz mržnje u regionu, takođe, pokazuju da su podaci dobijeni iz država članica neuporedivi (OSCE/ODIHR, 2014: 11). Stoga je OEBS (OSCE/ODIHR, 2014) pripremio sveobuhvatni praktični priručnik u cilju uspostavljanja jedinstvenog i funkcionalnog sistema prikupljanja podataka i ustanovljavanja mehanizama za nadziranje zločina iz mržnje. U pogledu merenja efikasnosti reakcije krivičnog pravnog sistema na predrasudama motivisana krivična dela, OEBS zaključuje da podaci o krivičnom gonjenju i osuđivanju obezbeđuju potpunu sliku o tome kako se odgovarajuće zakonske odredbe koriste od strane tužioca i koji su nedostaci i snage u primeni zakona i politika u ovoj oblasti. Ovim se pomaže zakonodavcu da oceni efekte usvojenog zakonskog rešenja i da predloži eventualnu njegovu modifikaciju ili relokaciju resursa, primera radi, u cilju stručnog osposobljavanja tužilaca da prepoznaju predrasudu koja se nalazi u motivu krivičnog dela (OSCE/ODIHR, 2014: 27-28).

Politike unapređenja evidentiranja zločina iz mržnje u EU

Uvažavajući navedene ocene i preporuke FRA, Savet EU je u svojim Zaključcima o suzbijanju zločina iz mržnje u Evropskoj uniji (Council of the European Union, 2013) istakao „potrebu za efikasnim i sistematičnim prikupljanjem verodostojnih i uporedivih podataka o zločinu iz mržnje, koji će uključiti, u meri u kojoj je to moguće, broj takvih slučajeva prijavljenih od strane javnosti i evidentiranih od strane vlasti; broj presuda; predrasude kao motive iza ovih dela i sankcije izrečene počinocima“. Savet EU je pozvao države članice, Komisiju EU i relevantne evropske agencije da razviju metode ohrabivanja prijavljivanja zločina iz mržnje i odgovarajuće evidencije verodostojnih i uporedivih podataka. Pored toga, Savet EU je pozvao FRA da pomogne državama članicama EU da razmenjuju dobre prakse i unaprede metodologije evidentiranja zločina iz mržnje.

Iste godine, FRA je, u saradnji sa Savetom EU, organizovala konferenciju o suzbijanju zločina iz mržnje u EU (FRA, 2013) koja je evidentirala propuste u njegovom evidentiranju i predložila sledeće:

- 1) formiranje ekspertske radne grupe na nivou EU za reviziju sistema prikupljanja i evidentiranja podataka i formulisanje preporuka za njihovo unapređivanje;
- 2) statistički podaci moraju pokrivati sve osnove diskriminacije zaštićene člalom 21 Povelje EU o osnovnim pravima;²⁶
- 3) podaci o prijavljenim slučajevima, istražnim i krivičnim postupcima moraju se prikupljati i godišnje objavljivati;
- 4) tužilaštva moraju godišnje objavljivati podatke o broju optužnica i broju optuženih;
- 5) sudovi moraju godišnje objavljivati broj presuda, uključujući oslobađajuće presude, kao i broj optuženih, odnosno oslobođenih lica;
- 6) sudovi moraju objavljivati presude za zločin iz mržnje uz navođenje osnove krivičnog dela, motive i izrečenu sankciju;
- 7) sprovoditi ankete o viktimizaciji radi sticanja detaljnijeg znanja o iskustvima žrtava sa organima gonjenja i sudovima.

Pored toga, ova tematska konferencija je odredila prioritete oblasti delovanja država: a) razvijanje zajedničkog razumevanja termina „zločin iz mržnje“ u nacionalnom kontekstu (kako se krivična dela motivisana predrasudama definišu i tretiraju od strane policije i organa krivičnog sistema); b) unapređenje multisektorske saradnje; c) ohrabrivanje prijavljivanja slučajeva zločina iz mržnje od strane žrtve, svedoka, trećih lica ili anonimno; i d) obuka policijskih službenika, sudija i tužilaca (FRA, 2014: 2).

Ove preporuke su još uvek aktuelne, tim pre što je Radna grupa za unapređenje izveštavanja i evidentiranja zločina iz mržnje u EU krajem 2014. godine konstatovala niz propusta u ovoj oblasti (FRA, 2014a). Između ostalih, ovo se odnosi na nedostatak poverenja žrtava zločina iz mržnje da prijavljuju incidente, nedostatak koordinacije između policije, organizacija civilnog društva i službi za podršku žrtvama da obezbede dalje postupanje po izveštenim incidentima, nedostatak jednoobraznog razumevanja zločina iz mržnje od strane policije i tužilaštva (što dovodi do kontradiktornih ocena slučaja),

²⁶ Pol, rasa, boja kože, etničko ili socijalno poreklo, genetske karakteristike, jezik, veroispovest, političko ili drugo mišljenje, pripadnost nacionalnoj manjini, svojina, rođenje, invalidnost, uzrast i seksualna orijentacija.

nedostatak pravnog okvira koji omogućuje strožije kažnjavanje u slučaju krivičnih dela motivisanih predrasudama, nedostatak povratnih informacija prema žrtvama o sudbini prijavljenih incidenata, te nedostatak anketa o viktimizaciji na nacionalnom nivou, što dovodi do toga da većina zločina iz mržnje ostaje nevidljiva (FRA, 2014a: 2). Razmatrajući ovu problematiku, OEBS (OSCE, 2015) je zaključio da državni organi moraju sarađivati sa civilnim društvom u cilju uspostavljanja verodostojne evidencije o zločinu iz mržnje.

Zaključak

Pregled stanja i problema u pogledu evidentiranja zločina iz mržnje u državama članicama EU ukazuje da je ova problematika veoma kompleksna i da uvođenje jedinstvene baze podataka u ovoj oblasti u Srbiji zahteva multisektorski pristup, uz visoki stepen saradnje policije, sudova i tužilaštava. Prvi korak u tom cilju treba da bude formulisanje i usvajanje jedinstvene metodologije prikupljanja i evidentiranja podataka polazeći od navedenih preporuka i smernica FRA i OEBS-a. Policija, tužilaštva i sudovi trebalo bi da beleže detalje o svakoj indikaciji koja ukazuje da je izvršenje krivičnog dela motivisano nekom predrasudom počinioca. Radi informisanja javnosti, podaci treba da se prikazuju i periodično objavljuju kao statistika koja bi sadržala, kao minimum, broj prijavljenih i zabeleženih slučajeva, broj presuda, osnov po kojim su ta krivična dela utvrđena kao diskriminatorna, raspon kazne za odnosno krivično delo i izrečenu presudu, uz jasnu naznaku obrazloženja primene otežavajuće okolnosti prilikom odmeravanja kazne. Podaci treba da budu razvrstani po polu, uzrastu i drugim relevantnim karakteristikama učinioca i žrtve.

Podizanje vidljivosti i dosledno kažnjavanje krivičnih dela motivisanih predrasudama trebalo bi da doprinese sprečavanju i smanjivanju obima ovog tipa kriminaliteta. U tom cilju, bilo bi korisno periodično sprovoditi ankete o viktimizaciji. Primena ove tehnike ne samo što bi dopunila podatke zvanične statistike, već bi doprinela povećanju svesti žrtava o njihovim pravima i razotkrivanju razloga neprijavlivanja zločina motivisanih mržnjom.

Literatura

Barjaktarović, D. (2013) Inkriminacija zločina iz mržnje – moguć put ka jednakijem društvu. *Kultura polisa*, 21, str. 249-272.

Charter of Fundamental Rights of the European Union. *Official Journal of the European Communities*, 2000/C 364/01.

Ćirić, J. (2011) Zločini mržnje – američko i balkansko iskustvo. *Temida*, 4, str. 21-36.

Council of Europe (1950) European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, as amended by Protocols Nos. 11 and 14, 4 November 1950, ETS 5.

Cunneen, Ch. (2009) Hate Crime. U: A. Wakefield, J. Fleming (ur.) *The Sage Dictionary of Policing*. London: Sage, str. 132-135.

European Commission (2013) *Serbia: 2013 Progress Report*. Brussels, 16.10.2013 SWD (2013) 412 final.

European Commission against Racism and Intolerance (1996) *ECRI General Policy Recommendation No. 1: On Combating Racism, Xenophobia, Antisemitism and Intolerance*, adopted by ECRI on October 1996, CRI (96)3 rev.

European Court of Human Rights (ECHR) *Nachova and Others v. Bulgaria*, Nos. 43577/98 and 43579/98, 6 July 2005 and *Stoica v. Romania*, no. 42722/02.

FRA (2012) *Making Hate Crime Visible in the European Union: Acknowledging Victims' Rights*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

Fundamental Rights Agency, Council Regulation (EC) No 168/2007 of 15 February 2007, establishing a European Union Fundamental Rights Agency. *Official Journal of the European Union*, EN L 53/4.

Gavrielides, T. (2011) Restorative Practices and Hate Crime: Opening Up the Debate. *Temida*, 4, str. 7-19.

Krivični zakonik Republike Srbije, Službeni glasnik RS, br. 85/05, 88/05-ispravka, 107/05-ispravka, 72/09, 111/09, 121/12, 104/13 i 108/14.

Maroney, T.A. (1998) The Struggle against Hate Crime: Movement at a Crossroads. *New York University Law Review*, 2, str. 564-620.

Nolan, J., Akiyama, Y., Berhanu, S. (2002) The Hate Crime Statistics Act of 1990. *American Behavioral Scientist*, 46, str. 136-153.

OSCE (2009) *Hate Crimes Law: A Practical Guide*. Warsaw: OSCE.

OSCE/ODIHR (2008) *Hate Crimes in the OSCE Region: Incidents and Responses - Annual Report for 2007*. Warsaw: OSCE/ODIHR.

OSCE/ODIHR (2009) *Hate Crimes in the OSCE Region: Incidents and Responses - Annual Report for 2008*. Warsaw: OSCE/ODIHR.

OSCE/ODIHR (2010) *Hate Crimes in the OSCE Region: Incidents and Responses - Annual Report for 2009*. Warsaw: OSCE/ODIHR.

OSCE/ODIHR (2011) *Hate Crimes in the OSCE Region: Incidents and Responses - Annual Report for 2010*. Warsaw: OSCE/ODIHR.

OSCE/ODIHR (2012) *Hate Crimes in the OSCE Region: Incidents and Responses - Annual Report for 2011*. Warsaw: OSCE/ODIHR.

OSCE/ODIHR (2012a) *Understanding Hate Crimes*. Warsaw: OSCE/ODIHR.

OSCE/ODIHR (2013) *Hate Crimes in the OSCE Region: Incidents and Responses - Annual Report for 2012*. Warsaw: OSCE/ODIHR.

OSCE/ODIHR (2014) *Hate Crime Data - Collection and Monitoring Mechanisms: A Practical Guide*. Warsaw: OSCE/ODIHR.

Strategija prevencije i zaštite od diskriminacije, Službeni glasnik RS, br. 60/2013.

Tripković, M. (2011) Ekspanzija mržnje: osnovna obeležja masovnih zločina mržnje. *Temida*, 4, str. 37-54.

Vlada Republike Srbije (2014) Akcioni plan za primenu Strategije prevencije i zaštite od diskriminacije za period od 2014. do 2018. godine, usvojen 3.10.2014.

Wang, L. (2002) Hate Crimes and Everyday Discrimination: Influences of and on the Social Context. *Rutgers Race & the Law Review*, 4, str. 1-31.

YUCOM (2013) *Zločin iz mržnje – Brošura za građane*. Beograd: YUCOM.

Internet izvori

Council Framework Decision 2008/913/JHA of 28 November 2008 on Combating Certain Forms and Expressions of Racism and Xenophobia by Means of Criminal Law. Dostupno na: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/jha/139949.pdf, stranici pristupljeno 24.1.2015.

Council of the European Union (2013) Council conclusions on combating hate crime in the European Union, Bruxelles, 5 and 6 December 2013. Dostupno na: http://fra.europa.eu/sites/default/files/hate-crime-seminar-report-2014_en.pdf, stranici pristupljeno 24.1.2015.

European Union Agency for Fundamental Rights. Dostupno na: <http://www.fra.europa.eu/en/about-fra>, stranici pristupljeno 17.12.2014.

European Union Agency for Fundamental Rights, Hate Crime Theme. Dostupno na: <http://fra.europa.eu/en/theme/hate-crime>, stranici pristupljeno 10.1.2015.

FRA (2007) Data collection and research activities on racism and xenophobia by the EUMC (2000-2006). *FRA Working Paper*, Vienna: FRA. Dostupno na: http://fra.europa.eu/fraWebsite/attachments/EUMC_methodology_paper_en.pdf, stranici pristupljeno 10.1.2015.

FRA (2013) Conference conclusions, FRA conference 2013 "Combating hate crime in the EU – Giving victims a face and a voice", 12-13 November 2013, Vilnius, Lithuania. Dostupno na: <http://fra.europa.eu/sites/default/files/frc2013-conclusions.pdf>, stranici pristupljeno 17.12.2014.

FRA (2014) *How Can EU Member States Combat Hate Crime Effectively? Encouraging Reporting and Improving Recording – Seminar report*. Dostupno na: http://fra.europa.eu/sites/default/files/hate-crime-seminar-report-2014_en.pdf, stranici pristupljeno 10.1.2015.

FRA (2014a) *Working Party – Improving Reporting and Recording of Hate Crime in the EU – Inaugural Meeting Report*. Dostupno na: http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_working_party_on_hate_crime_meeting_report.pdf, stranici pristupljeno 10.1.2015.

Ministarstvo pravde Republike Srbije. Dostupno na: <http://www.mpravde.gov.rs/tekst/7715/drugi-nacrt-akcionog-plana-za-poglavlje-23.php>, stranici pristupljeno 24.1.2015.

OSCE (2015) Civil Society and Government Authorities Must Work Together to Accurately Record Hate Crime in Europe, Say Conference Participants. Dostupno na: <http://www.osce.org/odihr/143656>, stranici pristupljeno 9.3.2015.

OSCE/ODIHR Hate Crime Reporting, Resources. Dostupno na: <http://www.hatecrime.osce.org/resources/ngos-and-civil-society-organizations-2013>, stranici pristupljeno 16.2.2015.

OSCE/ODIHR Hate Crime Reporting, What Do We Know. Dostupno na: <http://www.hatecrime.osce.org/what-do-we-know>, stranici pristupljeno 24.1.2015.

OSCE/ODIHR Hate Crime Reporting, Our Methodology. Dostupno na: <http://www.hatecrime.osce.org/what-do-we-know/our-methodology>, stranici pristupljeno 24.1.2015.

OSCE/ODIHR Hate Crime Reporting, Our Mandate. Dostupno na: <http://hatecrime.osce.org/what-do-we-know/our-mandate>, stranici pristupljeno 24.1.2015.

OSCE/ODIHR Hate Crime Reporting, Serbia 2013. Dostupno na: <http://hatecrime.osce.org/serbia?year=2013>, stranici pristupljeno 24.1.2015.

The Federal Bureau of Investigation, Hate Crime Statistics. Dostupno na: <http://www.fbi.gov/news/stories/2014/december/latest-hate-crime-statistics-report-released/latest-hate-crime-statistics-report-released>, stranici pristupljeno 10.5.2015.

The Leadership Conference on Civil and Human Rights, Hate Crime Legislation. Dostupno na: <http://www.civilrights.org/hatecrimes/llhrcpa/legislation/>, stranici pristupljeno 7.5.2015.

MIRJANA DOKMANOVIĆ

Hate Crimes Recording: Recommendations of the International Bodies and Their Significance to Serbia

Data recording and keeping the official unique database on hate crimes contributes to increasing visibility of this type of crimes, as well as to formulating effective policies of preventing discrimination, racism and non-tolerance. At the end of 2012, the Republic of Serbia introduced the aggravating circumstance in sentencing crimes motivated by hatred on the basis of race, religion belief, national or ethnical belonging, sex, sexual orientation or gender identity. The Action Plan of the Implementation of the Strategy of Prevention and Protection against Discrimination (2014) foresees introducing the unique database on hate crimes by the end of 2016. The subject of the paper is the analysis of the importance of establishing this type of database from the perspective of acknowledging victims' rights. The relevant activities and the recommendations of the EU Fundamental Rights Agency (FRA) and the OSCE to the member states, with respect to efficient recording data on hate crimes, have been also introduced. The aim of the paper is to contribute developing of the methodology of data recording of hate crimes in the Republic of Serbia in line with the given recommendations of the FRA and the OSCE.

Keywords: hate crimes, aggravating circumstance, crime recording, Fundamental Rights Agency, OSCE.